ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ ЗВО
У ВИВЧЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)ORGANIZATION OF STUDENTS' SELF-STUDY IN THE UKRAINIAN LANGUAGE
(FOR PROFESSIONAL PURPOSES) IN HIGHER MEDICAL EDUCATIONAL
ESTABLISHMENTS

У статті розглянуто специфіку організації самостійної роботи студентів (СРС) медичних закладів вищої освіти у вивченні української мови (за професійним спрямуванням) як продуктивного засобу підвищення рівня знань і вдосконалення практичних навичок володіння українською мовою медичного спрямування. Проаналізовано кількість годин, яка відводиться для самостійної роботи студентів під час засвоєння курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» у програмах спеціальностей «Медицина», «Фармація, промислова фармація», «Фізична терапія, ерготерапія», «Медсестринство», спеціалізації «Парамедик», «Медсестринство», спеціалізації «Сестринська справа». Визначено ефективні методи та форми організації самостійної роботи студентів з урахуванням вимог та умов фахового навчання. Запропоновано орієнтовну тематику індивідуальної роботи і систему тренувальних вправ, спрямованих для закріплення і поглиблення знань з відповідної теми й формування професійних мовних і мовленнєвих умінь і навичок. У статті звернуто увагу на творчу СРС і представлено ряд пошукових завдань для організації самостійної роботи студентів у вивченні української мови (за професійним спрямуванням) у закладах медичного профілю. Творча СРС вимагає аналізу проблемної ситуації, самостійного отримання нової інформації, а також активізує пошукову діяльність студентів-медиків, розвиває їхнє мислення, розширює аналітичні здібності, зміцнює пам'ять, посилює потребу в безперервному вдосконаленні своїх знань та умінь з обраного фаху. У висновках визначено, що самостійна робота студентів при вивченні української мови (за професійним спрямуванням) є невід'ємною частиною сучасних навчально-методичних технологій у медичних закладах вищої освіти.

Ключові слова: самостійна робота студентів, самостійна позааудиторна робота, українська мова (за професійним спрямуванням), медичний заклад вищої освіти, орга-

нізація навчального процесу, мовна компетентність.

The article deals with the specifics of the organization of students' self-study (SSS) in the Ukrainian language (for professional purposes) in higher medical educational establishments as a productive means of improving the level of knowledge and the practical skills of mastering the Ukrainian language of medical direction. It has been analyzed the number of hours allocated for students' self-study while studying the course "Ukrainian language (for professional purposes)" in the programs of specialties "Medicine", "Pharmacy, industrial pharmacy", "Physical therapy, ergotherapy", "Nursing", specialization "Paramedic", "Nursing", specialization "Nursing". Effective methods and forms of organizing students' self-study have been considered, taking into account the requirements and conditions of professional education. Approximate topics of individual work and a system of training exercises aimed at consolidating and deepening the knowledge of the relevant topic and the formation of professional language and speech skills have been offered. The article draws attention to the creative SSS and presents a number of search tasks for organizing such independent work of students in the study of the Ukrainian language (for professional purposes) in medical institutions. Creative SSS requires analysis of a problematic situation, independent acquisition of new information, as well as activates the search activities of medical students, develops their thinking, enhances analytical abilities, strengthens memory, increases the need for continuous improvement of their knowledge and skills in their chosen profession.

In the conclusions it is determined that students' self-study in studying the Ukrainian language (for professional purposes) is an integral part of modern educational and methodological technologies in medical institutions of higher education.

Key words: students' self-study, self-extracurricular work, Ukrainian language (for professional purposes), higher medical educational establishment, organization of educational process, language competence.

УДК 378.147:61]:881.161.2)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2019.21.3-25>

Тишковець М.П.,
канд. філол. наук,
доцент кафедри української мови
Тернопільського національного
медичного університету
імені І.Я. Горбачевського

Бачинська Г.В.,
канд. філол. наук,
доцент кафедри українського
та загального мовознавства
Тернопільського національного
педагогічного університету імені
Володимира Гнатюка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Виконання основних напрямів перебудови вищої школи («розвиток активності, самостійності і творчих здібностей майбутніх фахівців; забезпечення держави кваліфікованими, ініціативними кадрами, які матимуть ґрунтовну теоретичну і практичну підготовку з фаху і зможуть самостійно приймати рішення, пов'язані з майбутньою професійною діяльністю; формування в молодих фахівців прагнення до неперервної самоосвіти, здатності постійно оновлювати здобуті у вищій школі наукові знання, вміння швидко адаптуватися до змін та коригувати професійну діяльність» [4, с. 108]) вимагає пошуку шляхів удосконалення навчально-

виховного процесу, розроблення нових методів та форм взаємодії викладача і студента. З огляду на це самостійна робота студента – це необхідна частина пізнавального процесу, що є методом навчання, видом навчальної діяльності, а також засобом навчання.

Самостійна робота сприяє розвитку творчих здібностей особистості, забезпечує оптимальний режим роботи кожного студента згідно з його індивідуально-психологічними можливостями та ступенем підготовки. Як бачимо, мета самостійної роботи двоєдина. Зокрема, це формування самостійності як риси особистості й засвоєння знань, умінь, навичок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Науковці закладів вищої освіти не припиняють цікавитися питаннями організації самостійної навчальної діяльності студентів. Про пошук новітніх методів і форм формування СРС ідеться у публікаціях І. Дроздової [4], Н. Головки [2], Я. Гулецької [1], А. Цюприка [9; 10]. На теоретичному і методологічному рівнях проблема організації самостійної діяльності студентів порушувалася у працях А. Алексюка, Л. Аристової, Ю. Бабанського, В. Бондаря, В. Буринського, В. Козакова, І. Лернера, М. Сичової та інших провідних дослідників. Про досвід організації самостійної роботи студентів медичного та стоматологічного факультетів під час вивчення української мови (за професійним спрямуванням) у ЗВО «Українська медична стоматологічна академія» писали Т.О. Лещенко, Т.В. Шарбенко, В.Г. Юфименко [5].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну кількість наукових досліджень із вказаної теми, проблема організації самостійної роботи студентів медичних ЗВО під час вивчення української мови (за професійним спрямуванням) (УМ(ПС)) рідко була предметом окремого наукового опрацювання, що й зумовило вибір теми нашої наукової розвідки.

Мета дослідження – на прикладі роботи кафедри української мови Тернопільського національного медичного університету імені І.Я. Горбачевського МОЗ України проаналізувати специфіку організації самостійної роботи студентів медичних ЗВО у вивченні української мови (за професійним спрямуванням) та визначити ефективні методи її побудови з урахуванням вимог та умов фахового навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Українську мову (за професійним спрямуванням) у Тернопільському національному медичному університеті імені І.Я. Горбачевського МОЗ України опановують студенти I курсу медичного, стоматологічного та фармацевтичного факультетів, а також факультету ННІ медсестринства. Майбутні лікарі, фармацевти, медсестри вивчають цю дисципліну впродовж одного семестру. Кількість годин, яка відводиться для засвоєння курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» у програмах різних спеціальностей не завжди однакова. Найбільше часу запропоновано для самостійної роботи студентам спеціалізації «Сестринська справа» спеціальності 223 «Медсестринство» (Рівень вищої освіти – бакалавр) (66 год). Найменше годин відведено студентам спеціалізації «Парамедик» (спеціальність 223 «Медсестринство», рівень вищої освіти – бакалавр) та студентам спеціальності 227 «Фізична терапія, ерготерапія» (46 год). Для юнаків і дівчат, які здобувають освіту за спеціальністю 222 «Медицина», 221 «Фармація, промислова фармація», 221 «Сто-

матологія» (Рівень вищої освіти – магістр), запропоновано 60 годин для самостійної роботи у вивченні УМ(ПС). Загалом навчальний час, відведений на СРС, становить не менше 1/3 та не більше 2/3 усього обсягу навчального часу студента, відведеного на вивчення дисципліни, що відповідає нормативним документам Міністерства освіти і науки України.

Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово, опанування навичок використання інформаційних і комунікаційних технологій – це ті загальні компетентності, яких набувають студенти, навчаючись у медичному закладі вищої освіти і вивчаючи українську мову (за професійним спрямуванням). Левова частка для досягнення відповідних компетентностей належить самостійній позааудиторній роботі студента, адже така форма організації навчального процесу формує сучасного фахівця, здатного практично застосувати осмислену інформацію і приймати професійні рішення.

На кафедрі української мови ТНМУ імені І.Я. Горбачевського МОЗ України розроблений і затверджений тематичний план самостійної роботи, який максимально адаптований до профілю медичного вишу. Студентам запропоновано такі теми для самостійної роботи:

- «Українська мова (за професійним спрямуванням)» як навчальна дисципліна;
- правописні особливості вживання медичних термінів;
- особливості використання лексичних одиниць у медичній професійній мові;
- синоніми в медичній лексичній;
- пароніми в медичній лексичній;
- сучасний стан і проблеми української медичної термінології;
- типові помилки слововживання у мовленні медичних працівників і їх корекція;
- особливості використання самостійних та службових частин мови в текстах ділових документів;
- синтаксичні особливості текстів ділових паперів;
- особливості спілкування медичних працівників у різних комунікативних ситуаціях;
- усне спілкування у сфері професійної діяльності медичного працівника;
- культура сприймання публічного виступу у медичній сфері;
- медична професійна мова в історії української літературної мови;
- структура та види медичного наукового тексту.

Успішне виконання СРС залежить від вмотивованості навчального завдання, чіткого окреслення пізнавальних завдань, алгоритму й методів виконання роботи, знання студентом способів

її виконання, чіткого визначення викладачем форм звітності, обсягу роботи, термінів її подання [3, с. 76].

До традиційних та інноваційних форм організації самостійної роботи студентів, які використовуються у практиці кафедри української мови ТНМУ імені І.Я. Горбачевського МОЗ України, належать такі: конспектування запропонованого матеріалу, виступи на практичних заняттях, опанування навичок професійного спілкування, підготовка презентаційних матеріалів і повідомлень на лінгвістичну тему, дискусія, круглий стіл з проблемних питань, огляд відеоматеріалів, робота в мережі «Інтернет», виконання проєктних робіт, підготовка до диференційованого заліку, а також виконання завдань, пов'язаних із майбутньою професією.

Самостійна робота поєднує відтворювальні й творчі процеси в діяльності студента. Залежно від цього розрізняють три таких рівні самостійної роботи студентів: репродуктивний (тренувальний), реконструктивний, творчий (пошуковий) [7, с. 76].

Одним із актуальних методів у самостійній роботі студентів з української мови (за професійним спрямуванням), що закріплює теоретичні знання, формує практичні вміння, а також систематизує й узагальнює ці знання і вміння, є метод тренувальних вправ. Подаємо орієнтовну систему таких завдань.

1. Вправи для вироблення орфографічних навиків (апостроф у медичних термінах; ненаголошені **е, у** у медичних термінах; подвоєння приголосних у медичних термінах; написання м'якого знака; правопис складних медичних термінів; велика літера у медичних термінах і номенклатурних назвах та ін.).

Запишіть слова, знявши ризик, у три стовпчики: I – слова, які пишуться разом; II – слова, які пишуться через дефіс; III – слова, які пишуться окремо. Обґрунтуйте написання складних медичних термінів: хіміко/терапевтичний, військово/лікарський, одно/разовий, світло/водо/лікування, 5/відсотковий, термо/гідро/динамічний, шприц/тюбик, біо/хімія, вібро/масаж, напів/елемент, гіркувато/солодкий, напів/свідомий, серцево/судинний, блідо/рожевий, окислювально/відновлювальний, провізор/аналітик, 10/міліграмовий, хіміко/термічний, внутрішньо/венна ін'єкція, медико/тактичний, рентген/кабінет, жаро/знижувальний, ново/народжений, біло/крів'я, бері/бері (хвороба), коротко/зорість, жовчно/кам'яна хвороба, сечо/кам'яна хвороба, крово/спинна вата, повіко/тримач, судово/медичний, військово/лікарська комісія, шкірно/венозний, акустико/фобія, звіро/бій, кардіо/грама.

2. Вправи для удосконалення вмінь безпомилково утворювати граматичні форми українських медичних термінів.

Запишіть слова у формі родового й орудного відмінків. Сформулюйте правила уживання відмінкових закінчень -а (-я), -у (-ю) у медичних термінах:

абсорбент, адреналін, анабіоз, бальзам, бандаж, барій, бинт, біль, вірус, воші, жовч, імунітет, інструментарій, інсулін, інсульт, кесарів розтин, кишківник, кір, кровообіг, легені, лікар, метастаз, миш'як, мікроб, набряк, недуги, нежить, ноші, орган, пацієнт, параліч, перейми, перекис, пінцет, санаторій, свербіж, скальпель, спирт, стопи, стравохід, токсикоз, фармацевт, хвороби, хребет, хребець, шлунок, шлуночок, шприц, ясна.

3. Лексичні вправи (заміна запозичених слів власне українськими синонімами; пояснення значення термінів і підбір до них українських відповідників; добір синонімів; пояснення відмінності у значенні слів-паронімів, що уживаються у мовленні медичних працівників; добір слів іншомовного походження на позначення пропонує понять; підбір варіантів, які є найдоцільнішими у конкретному реченні, виправлення суржикових конструкцій та ін.).

Поясніть значення і вживання слів-паронімів:

аномальний – анормальний, амнезія – анестезія, апендикс – апендицит, болісний – болючий, в'язи – м'язи, гамувати – тамувати, гіпертонія – гіпотонія, дистилляційний – дистильований, жалкий – жалючий, кіста – кістка, кривавий – кровний – кров'яний, лікарняний – лікувальний, лікарський – ліка́рський, лікувати – лічити, паховий – паховий, подразнення – роздратування, сердечний – сердешний – серцевий, симптом – синдром.

Пізнавальна діяльність студента виявляється в осмисленні запропонованих питань, запам'ятовуванні теоретичних визначень, усвідомленні проблемних тем. Метою таких робіт є закріплення і поглиблення знань з відповідної теми, формування професійних мовних і мовленнєвих умінь і навичок. Пропонуємо низку орієнтовних запитань, які застосовуються у пізнавальній і самостійній роботі студентів медичного ЗВО:

1) Яку роль відіграє мова у професійній діяльності медичного працівника?

2) Який нинішній стан культури української мови?

3) Доведіть, що оволодіння основами професії розпочинається з мови і мовлення.

4) Яка функція мови має велике значення для психотерапії?

5) Чому не можна порушувати мовну норму? Що сталося б, якби перестала існувати мовна норма?

6) Які комунікативні якості мови важливі для професійної діяльності медичного працівника?

7) Які якості культури мови мають бути притаманними усній мові лікаря під час спілкування з пацієнтами та їхніми родичами?

8) Яким повинен бути алгоритм бесіди фармацевта з хворим при виборі безрецептурного лікар-

ського засобу для лікування незначних порушень стану здоров'я?

9) Поясніть причини виникнення паронімії в медичній галузі.

10) Як Ви гадаєте, термінологічна синонімія – це явище позитивне чи негативне?

11) Які є особливості вживання медичної термінології в розмовному стилі (під час спілкування з пацієнтами, які мають різний освітній рівень, з їхніми родичами, з колегами (у присутності й без присутності пацієнта))?

12) Для чого медичному працівникові потрібні уміння виголошувати публічні виступи?

13) Які документи оформляє медичний працівник у процесі професійної діяльності?

14) Що таке ятрогенія як складник взаємин лікаря і хворого?

15) Умотивуйте доречність / недоречність жартів у мовленні медичних працівників.

16) Якою має бути етика спілкування у медичному колективі?

Найбільш дієвою, на наш погляд, є творча СРС, яка вимагає аналізу проблемної ситуації, самостійного отримання нової інформації, а також активізує пошукову діяльність студентів, розвиває їхнє мислення, розширює аналітичні здібності, зміцнює пам'ять, посилює потребу в безперервному вдосконаленні своїх знань та умінь. На цьому рівні студенти виконують навчально-дослідницькі завдання, пошукові роботи, роблять повідомлення на запропоновану тему. Подаємо ряд пошукових завдань для організації творчої самостійної роботи студентів у вивченні української мови (за професійним спрямуванням) у закладах медичного профілю.

1. Визначте, який існує найкращий український відповідник до російського словосполучення *лечащий врач*? Здійсніть розвідку, послуговуючись перекладними та термінологічними словниками ХХ століття.

2. Випишіть із термінологічного медичного словника терміни-епоніми. Напишіть реферат на тему «Терміни-епоніми як різновид медичних найменувань».

3. Опрацюйте довідковий матеріал «Словничок труднощів російсько-українського перекладу медичних термінів» [11, с. 58–73]; «На допомогу медикові і пацієнтові (Типові помилки та їх коректура)» [1, с. 558–562]. Запам'ятайте правильні відповідники до мовних стереотипів. Оформіть презентацію «Правильно – неправильно» у програмі «Microsoft PowerPoint».

4. Підготуйте реферат на тему «Роль лікарів-письменників у популяризації медичних знань і в пропаганді високої мовленнєвої культури».

5. Опрацюйте медичну документацію стаціонарного відділення. Підготуйте повідомлення на тему «Особливості вживання прийменників **по, на, при** в медичних документах».

6. Проведіть опитування серед студентів-одногрупників і дослідіть поширення складноскорочених слів у сучасному українському молодіжному мовленні та визначте тематичні групи таких новотворів. Оформіть своє дослідження у вигляді тез.

7. Дослідіть поширення англіцизмів у сучасному українському молодіжному мовленні та визначте тематичні групи таких запозичень. Підготуйте тези для студентської конференції.

8. Підготуйте повідомлення на тему «Яку роль відіграє в медичній галузі лексика іншомовного походження?». Проілюструйте свої міркування на підібраних прикладах мовлення медичних працівників.

Ми вважаємо, що лише комплексна організація СРС під час вивчення української мови (за професійним спрямуванням) забезпечить глибокі та фундаментальні знання, навчить студента творчо і самостійно працювати, мислити, постійного оновлювати свої знання з української мови.

Висновки. 1. Самостійна робота студентів у вивченні української мови (за професійним спрямуванням) є невід'ємною частиною сучасних навчально-методичних технологій у медичних ЗВО. Студенти формують самостійність як рису особистості й засвоюють відповідні фахові знання, уміння і навички.

2. Оптимальними методами самостійної роботи у засвоєнні української мови (за професійним спрямуванням) є метод тренувальних вправ, який сприяє закріпленню теоретичних знань, формуванню практичних умінь і навичок; осмислення й самостійне тлумачення запропонованих запитань; творча СРС, яка вимагає аналізу проблемної ситуації й самостійного отримання нової інформації.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бабиц Н.Д. Культура фахового мовлення : навчальний посібник. Чернівці : Книги–ХХІ, 2006. 496 с.
2. Головка Н. Самостійна робота як складова навчального процесу у вищій школі *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Педагогіка»*. 2015. Вип. 2. С. 19–22.
3. Гулецька Я.Г. Організація самостійної роботи магістрів з використанням інформаційних технологій при вивченні іноземної мови. *Вісник НТУУ «КПІ». Серія «Філософія. Психологія. Педагогіка»*. 2009. Вип. 3. С. 75–80.
4. Дроздова І.П. Самостійна робота студентів – засіб активізації творчої пізнавальної діяльності у процесі вивчення української мови. *Значення українознавчих та мовних дисциплін у системі вищої освіти* : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конференції. Харків. 2004. С. 108–111.
5. Лещенко Т.О., Шарбенко Т.В., Юфименко В.Г. Профільна адаптація самостійної роботи студентів як технологія навчання предмета «Українська мова (за професійним спрямуванням)». URL: http://elib.umsa.edu.ua/bitstream/umsa/1933/1/Profilna_.pdf.

6. Світлична Є.І., Берестова А.А., Телєжкіна О.О. Фахова мова фармацевта : базовий підруч. для студентів вищ. фармац. навч. закл. (фармац. ф-тів) IV рівня акредитації. 2-ге вид., випр. та допов. Харків : НФаУ «Золоті сторінки», 2017. 312 с.

7. Сичова М. Організація самостійної роботи студентів педагогічного училища в умовах особистісно орієнтованого навчання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2000. 20 с.

8. Українська мова (за професійним спрямуванням) : підручник / С. Луцак, Н.П. Литви-

ненко, О.Д. Турган та ін. ; за ред. С.М. Луцак. Київ : ВСВ «Медицина», 2017. 360 с.

9. Цюприк А. Креативно-особистісний підхід до самостійної діяльності студентів вищих навчальних закладів. *Педагогічний альманах*. 2017. Вип. 33. С. 223–228.

10. Цюприк А. Основні підходи до проблеми організації самостійної роботи студентів. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2003. № 6. С. 100–108.

11. Юкало В.Я. Культура мови. Тернопіль : Укрмедкнига, 1999. 77 с.